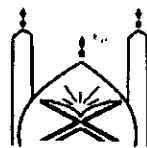

سرسناده: آستانه مقدسه قم. کتابخانه.
عنوان ونام پدیدآور: فهرست نسخه های خطی کتابخانه آستان مقدس حضرت معصومه (ع) / نگارش وتحقیق حسن نقیبی.
مشخصات نشر: قم: آستانه مقدسه قم، موسسه فرهنگی - اقتصادی زائر، ۱۳۷۵ -
مشخصات ظاهری: ج: نمونه (پخش رنگی).
شابک: دوره: ۵- ۲۲۳- ۱۸۰- ۹۶۴- ۹۷۸- ج: ۱- ۶- ۲۲۶- ۱۸۰- ۹۶۴- ۹۷۸- ج: ۲- ۳- ۲۲۷- ۱۸۰- ۹۶۴- ۹۷۸-
ج: ۳- ۸- ۲۲۲- ۱۸۰- ۹۶۴- ۹۷۸-
یادداشت: پدیدآور جلد دوم علی صحرایی خویی است.
یادداشت: ج: ۳ (چاپ اول: ۱۳۹۱) (فیب).
یادداشت: کتابنامه.
موضوع: نسخه های خطی-- ایران-- قم -- فهرست ها
موضوع: نسخه های خطی فارسی -- فهرست ها
موضوع: نسخه های خطی عربی -- فهرست ها
شناسه افزوده: نقیبی، حسن، ۱۳۱۵ - گردآورنده
شناسه افزوده: آستانه مقدسه قم، موسسه فرهنگی - اقتصادی زائر
رده بندی کنگره: ۱۳۷۵ ۹۳ ۵۶۲۱/۷۵۶۲۱
رده بندی دیویی: ۱۱/۳۱
شماره کتابشناسی ملی: ۷۵/۱۱۱۳۳

آستان مقدس قم
مدیریت پژوهشی

شماره ۶۹

مدیریت پژوهشی آستان مقدس

عنوان:	فهرست نسخه های خطی کتابخانه آستان مقدس حضرت معصومه (ع)
مؤلف:	سید حسن نقیبی
ناشر:	زائر آستان مقدس
چاپخانه:	زائر آستان مقدس
حروفچینی و صفحه آرایی:	دبیرخانه مدیریت پژوهشی (هوابی، زند)
نوبت چاپ:	اول / تابستان ۱۳۹۱
شمارگان:	۵۰۰ نسخه
قیمت:	۹۰۰۰۰ ریال
شابک دوره:	۹۷۸- ۹۶۴- ۱۸۰- ۲۲۳- ۵
شابک:	۹۷۸- ۹۶۴- ۱۸۰- ۲۲۲- ۸

کلیه حقوق برای مدیریت پژوهشی آستان مقدس محفوظ است.

مرکز پخش: قم / میدان شهداء / انتشارات زائر

نمایشگاه دائمی کتاب / حرم مطهر حضرت فاطمه معصومه (ع) / صحن صاحب الزمان (عج)

تلفن: ۷۷۲۵۶۵۱ / ۷۷۲۵۶۵۲ / ۷۷۲۵۱۹

فهرست نسخه های خطی

کتابخانه آستان مقدس حضرت مضمونه علیها السلام

جلد سوم

۷۶۵-۱۰۲۶

نگارش و تحقیق

سید حسن نصیری

پیش درآمد

بنام آنکه جان را فکرت آموخت
چراغ دل به نور جان برافروخت

الحمد لله، ولا اله الا الله، ولا حول ولا قوة الا بالله، و الصلاة والسلام على محمد
خير خلق الله، و آله المتبعين

عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ اخْتَفُوا بِكُتُبِكُمْ، فَإِنَّكُمْ سَوْفَ تَحْتَاجُونَ إِلَيْهَا.^۱
نوشته‌های خودتان را نگهدارید، زیرا که به زودی به آنها نیازمند خواهید شد.

یکی از ابزارهای بسیار مهم پیشرفت و تعالی جوامع بشری در عرصه‌های مختلف
علوم فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و... کتاب و رسائل و نوشته‌ها، دفاتر و دواوین
آن جامعه است، آری کتاب وسیله انتقال نتیجه اندیشه‌های نابناک دانشمندان و
بزرگان ادوار مختلف به نسلهای جدید می‌باشد، فرهیختگان اندیشمند سالها تلاش و
کوشش نموده و محصول فکری خود را به رایگان به وسیله نوشتار به عصرها و نسلهای
بعدی به ارمغان می‌گذارند.

امامان معصوم علیهم السلام به یاران و هواداران خود اکیداً سفارش می‌نمودند که علوم و
معارف را بنویسید زیرا که بدون نوشتار قادر به حفظ آن نخواهید شد.^۲

و نیز حضرت صادق علیه السلام به مفضل بن عمر فرمود: بنویس و دانش خود را میان برادرانت منتشر کن، که اگر مُردی کتابهایت را برای فرزندان به ارث گذار.^۱

بسیار جای خرسندی است که علمای هر عصر و زمان به حفظ و حراست کتاب همت گماشته و در این راه رنج‌های فراوان بردند - با همه فراز و فرود - کتابهای بسیاری را استنساخ نموده؛ و به عنوان میراث گرانسنگ به یادگار باقی گذاشتند.

همانگونه که بزرگان علم و دانش در راه تولید علم و نشان دادن صراط مستقیم الهی زحمتهای طاقت فرسایی را پذیرفتند.

به عنوان نمونه به گوش ای از فداکاری و پذیرا شدن تلخی‌های دو نفر از دانشمندان شیفته ولایت در راستای حفظ آثار اشاره می‌کنیم:

۱- امیر سید حامد حسین هندی (۱۱۴۶-۱۳۰۶) مؤلف کتاب گرانسنگ «عبارات الأنوار فی مناقب الأئمة الأطهار». این بزرگوار برای نگارش این کتاب رنج فراوان کشید تا گنجی ماندگار به ارمغان گذاشت.

خدمتکاری میر حامد حسین

داستان ذیل را از مرحوم شیخ ذبیح‌الله مجلاتی که بدون واسطه از آیت الله آقا نجفی مرعشی (قدس الله سرّه) نقل می‌کند بشنویم که می‌فرماید: به بنده فرمودند: میرحامد حسین به کتابی نیازمند شد که دست‌رسی به آن نداشت. به وی گفتند: این کتاب نزد فلان عالم قریه رابوق (رابع) که بین مکه و مدینه است موجود می‌باشد، میر

حامد حسین - به وسیله پیکری - از او خواست کتاب را یا بفروشد و یا امانت دهد. آن عالم سنی هیچ یک از دو پیشنهاد را نپذیرفت. میر حامد حسین ناگزیر راه چاره‌ای اندیشید به مکه مشرف شد. مناسک حج را به جای آورد، سپس رهسپار روستای رابغ شده به گونه ناشناس بر آن عالم وارد شد. وانمود کرد که مسافر است و چند روزی می‌خواهد در رابغ بماند. عالم سنی از جریان توقف سید آگاه شده خرسند گردیده و نسبت به وی اظهار مهر و محبت کرده نزد خود نگهداشت. شب فرا رسید، میر حامد حسین گفت: من خیلی علاقه‌مندم پیش از خوابیدن مطالعه کنم تا به خواب روم، و قرآنی نیز بالای سر گذارم تا خوابهای آشفته و پریشان نبینم. آن عالم گفت: مانعی ندارد، این کتابخانه هر کتابی را خواهی بردار و مطالعه کن و قرآن هم بالای سر خود بگذار.

میر حامد حسین پس از آنکه چشمان اهل خانه را خواب ربود با خاطری آسوده وارد کتابخانه شد، و کتاب مورد نظر را یافت، پس از مطالعه بخشی از آن؛ لازم دید که همه کتاب را نسخه‌برداری کند، و همین کار را تا پایان کتاب انجام داد.

میر بزرگوار در خانه عالم روزها به خدمتکاری مشغول می‌شد، حتی کودک شیرخواره عالم را در بغل می‌گرفت، و گاهی کودک لباسهای سید بزرگوار را نجس می‌نمود، بدینگونه استنساخ کتاب را - شبها - به فرجام رسانید.

آن عالم شیفته کمالات علمی و ادبی و اخلاقی و عبادت سید شده بود. چون هدف فراهم شد میر حامد اجازه مرخصی خواست، عالم افسرده خاطر شد، از طرفی هم نمی‌خواست و نمی‌توانست اجازه ندهد، ناگزیر مقدمات سفر را فراهم نموده و رخصتش داد.

میر حامد حسین به هندوستان بازگشت و نامه تشکری به آن عالم سنی نگاشت و نسخه‌برداری کتاب را گزارش نمود، عالم سنی از فداکاری و تحمل رنج و شکیبایی و همت والای میر حامد شگفت‌زده شد.^۱

۲- علامه بزرگوار شیخ عبدالحسین امینی مؤلف کتاب ارزشمند الغدیر، همان شخصیت ولایی و شیفته مقام والای مولایش امیر المؤمنین علیه‌السلام که هم‌اکنون که این سطور را می‌نگارم گویی قامت رسا و بلندش را با چشمانی نافذ و درشت و پر اشک می‌بینم در روبروی ضریح مقدس سرور و آقایش - امیرمؤمنان علی علیه‌السلام - ایستاده با دلی سرشار از ارادت و اخلاص به مولی، آرام آرام اشک می‌بارد، که چرا جهان بشریت از این اقیانوس ژرف می‌ساحل دانش و معرفت آن چنانکه باید بهره نبردند؟ چرا باید بیست و پنج سال بابت هدیه علم رسول خدا ﷺ خانه‌نشین شود؟ بارها علامه را در حرم این چنین دیدم، نمی‌دانم در دلش چه می‌گذشت؟ ولی می‌دیدم دستها در بغل کرده، با قامتی بلند چون سرر ایستاده چشمان درشت و روشنش چون ابر بهاری می‌بارد. به قول حافظ:

شمع این مسئله را بر همه‌گان روشن کرد که توان تا به سحر گریه بی شیون کرد
رحمت حضرت حق و فرشتگان و همه بندگان هدیه روانش باد.

آری در تاریخ ۱۳۸۲/۶/۲۹ روز شنبه پیش از ظهر علامه بزرگوار نویسنده توانا و ارادتمند خاندان رسول خدا ﷺ جناب آقای حاج شیخ باقر شریف قرشی مؤلف کتاب حیاة الحسن و ده‌ها کتاب دیگر - به کتابخانه آستان مقدس

۱. اختران تابناک، ج ۱، ص ۱۴۳ (با اندکی تغییر در عبارت).

حضرت فاطمه معصومه علیها السلام بخش فرهنگی تشریف آوردند. جلسه انسی برگزار شد، در ضمن؛ سخن از علامه امینی به میان آمد، فرمودند علامه امینی اگر پاک و تزکیه شده نبود به چنین توفیق بزرگی (نگارش الغدیر) دست نمی یافت، وی از طرف خدا و امامان علیهم السلام تأیید می شد، برای نمونه من مطالبی را که از خود علامه امینی شنیده ام، برای شما بازگو می کنم:

الف) علامه و حاکم بغداد

کتابی در بغداد نزد حاکم بود که بخشی از رسوائی های برخی از دشمنان اهل بیت در آن بود و من می خواستم. رنگارش الغدیر از آن بهره ببرم. به عنوان تمهید مقدمات و ایجاد رابطه بین خود و حاکم؛ بعضی از تألیفات خود چون کتاب «شهداء الفضيله» و جز آن را با او فرستادم، پس از مدتی به در خانه اش رفتم، او پس از آگاهی از آمدنم، به در خانه آمد، گفت: «من می دانم تو این کتابها را برای من هدیه می فرستادی به خاطر همین کتاب بود، نه بد جهت محبت به من، و من این کتاب را به شما نمی دهم و این سخن را گفت و آهنگ رفتن کرد، به قدری ناراحت شد که مرا به خانه خود هم راه نداد. (با اینکه عربها در پذیرایی مهمان شهره آفاقند) در این هنگام مادر پیر حاکم بیرون آمده رو به حاکم نموده گفت: «تو خجالت نمی کنی که عالمی از نجف حرکت کرده به در خانه ات آمده، او را به خانه ات راه نمی دهی و حاجت وی را بر آورده نمی کنی؟! سپس در را باز کرد و مرا به کتابخانه برده کتاب را نشان داد و گفت: بردار ببر. این کتاب از آن خودت باشد.

ب) کتابی در کاظمین

و نیز از علامه امینی نقل فرمودند: که اطلاع پیدا کردم کتابی (مربوط به موضوع الغدیر) در کاظمین علیه السلام نزد شخصی بخیل است، برای بهره‌وری از آن به کاظمین مسافرت نموده از آن شخص کتاب را مطالبه نمودم. او نگاهی به من کرده گفت: آقای امینی! مرا می‌شناسی؟ من بخیل‌ترین فرد هستم، به احدی چیزی نمی‌دهم! ولی در تو نوری دیدم که ترا احاطه کرده بود و من این کتاب را به تو می‌دهم، و این هم کرایه برگشتن به نجف. و پول کرایه بازگشت به نجف را نیز پرداخت.

ج) داستان کتاب «الصراط المستقیم»

و همو فرمودند که علامه امینی فرمود: کتابی به نام «الصراط المستقیم»^۱ نزد شخصی در کاظمین بود و من می‌خواستم از آن بهره گیرم، در کاظمین نزد صاحب کتاب رفتم، او حاضر نشد کتاب را به امانت بدهد، اجازه دهد در منزل وی از آن نسخه‌برداری کنم، به هیچ وجه راضی نشد، من با دلی شکسته و حالی پریشان به مولای متقیان توسل جستم که آقا جان باید اینجا شما یاریم فرمائید.

جهت زیارت به سوی حرم حضرت موسی بن جعفر علیه السلام روانه شدم. به مجرد ورود به صحن مقدس به شخصی برخوردیم به نام آقای شیخ حسن ابوالحب، او تا مرا دید، گفت: فلانی من کتابی دارم آغاز و انجامش افتاده و خطی است، شما به منزل تشریف بیاورید و ببینید چه کتابی است؟ همراه او به منزلش رفتم اولین کتابی را که برداشتم

۱. گویا کتاب «الصراط المستقیم» مستحق التقديم، نگارش شیخ زین الدین علی بن محمد نباطی عاملی (م ۸۷۷ ق) بوده؛ که در اثبات واجب و امامت می‌باشد و در کتاب «الذریعه» ج ۱۵، ص ۳۶ گزارش آن آمده است.

دیدم همان کتاب الصراط المستقیم است که از آن آقا خواستم و او نداد. با خوشحالی کتاب را زیر بغل گذاشتم، از من پرسید: چه کتابی است؟ من جریان را به وی گفتم. او با خرسندی گفت: کتاب را ببر و استفاده کن، کتاب هم از آن خودت باشد. کتاب را به نجف آوردم.

ذخایر گرانبها

از این رو یکی از ارزشمندترین موارث فرهنگی هر ملت، کتاب و فرآورده‌های علمی و ذخایر گرانبهای دانش آن ملت است.

بدین جهت از دیرباز دانش‌ناان بزرگ علمای اسلام به این امر مهم همت گماشته و در تألیف و تصنیف و جمع‌آوری و استساع و استکتاب کتب و رسائل تلاش فراوان نموده و گنجینه‌های سودمندی فراهم آورده‌اند که از آن همه، اندکی به زیور طبع آراسته شده و بسیاری به صورت خطی باقی مانده است.

بهره‌برداری از این بخش، نیازمند فهرست‌نویسی دقیق و مفیدی است تا محققان را در پژوهش بکار آید.

کتابخانه آستان مقدس حضرت فاطمه معصومه علیها السلام (با همه تحولات و صدمه‌هایی که در طول تاریخ دیده) از این قاعده مستثنی نیست.

اواخر نیمه قرن حاضر فهرستی از نسخ خطی موجود به کوشش استاد محمدتقی دانش‌پژوه نگارش یافته و چاپ شده است.

پس از پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی ایران به رهبری قائد اعظم امام راحل علیه السلام

کتب جدید خطی و چاپی دیگری خریداری شد که قهراً نیاز به شناسایی و فهرست‌نویسی داشت.

آستان مقدس قم افتخار تدوین فهرست نسخه‌های خطی خریداری شده اخیر را به نگارنده ارزانی داشت و اینجانب نیز در انجام این خدمت نخست چندین فهرست کتب خطی را به دقت مورد مطالعه قرار داده و با یکدیگر سنجیدم تا بهترین و مفیدترین روش را از میان آنها برگزینم.

سرانجام ثابو «فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه عمومی مرحوم آیه‌الله نجفی مرعشی» به نظر سرمدنظر آمد و همان اسلوب را بکار گرفتم که در ذیل توضیح داده می‌شود:

مشخصات هر کتاب در دو بخش خواهد آمد: بخش اول کتابشناسی با حروف درشت، بخش دوم نسخه‌شناسی با حروف ریز و خط‌های کوتاه‌تر، بدین تفصیل:

بخش اول

۱- شماره کتاب وسط سطر که با همین شماره می‌توان کتاب را از کتابخانه دریافت نمود.

۲- نام کامل کتاب و لغت و موضوع آن.

۳- نام کامل مؤلف و لقب مشهور وی با تاریخ درگذشت یا عصر وی با رمز حرف «ق».

۴- خصوصیات کتاب و اینکه در چند فصل یا باب می‌باشد و به کدام شخصیت اهداء شده و جز اینها که در شناخت کتاب اهمیت دارد.

- ۵- مختصری از آغاز و انجام کتاب.
- ۶- چنانچه کتابی در فهرست معرفی شده، از تکرار توصیف خودداری و به شماره پیشین ارجاع شده است.
- ۷- روی برگ با رمز «ر».
- ۸- پشت برگ با رمز «پ».

بخش دوم

- ۱- نوع خط (نسخ، نستعلیق، شکسته نستعلیق و غیره).
 - ۲- نام کاتب.
 - ۳- تاریخ کتابت.
 - ۴- آرایش کتاب، حواشی، بلاغ، تملک و جز آن‌ها که در نسخه دیده می‌شود.
 - ۵- نوع جلد و رنگ آن.
 - ۶- شماره برگ‌ها به رمز «گ» و شماره سطرها به رمز «س» و درازا و پهنای صفحه کتاب به رمز «سم».
- در پایان، فهرست مفصل کتابهای توصیف شده، مؤلفان، کاتبان، جای‌ها با شماره صفحه‌ها آمده است.
- طبیعت کار بگونه‌ای است که از لغزش و خطا گزیری نیست، از بزرگان علم و ادب و پژوهشگران و محققان پیشاپیش پوزش خواسته و انتظار داریم با بزرگواری اشتباهاتمان را یادآور شوند.

این نکته را یادآور می‌شوم که این فهرست جلد سوم می‌باشد و ۲۶۲ نسخه را

شامل و ۳۶۴ کتاب و رساله را در بر دارد. جلد اول دربرگیرنده ۴۰۰ نسخه به وسیله اینجانب نگارش یافته و چاپ و منتشر شد.

جلد دوم: توسط برادران گرامی آقایان صدرائی خوئی و ابوالفضل حافظیان در برگیرنده ۳۶۴ نسخه نگارش یافته منتشر شد.

در خاتمه بحکم آنکه:

نشان ناشناسی ناسپاسی است شناسائی حق در حق شناسی است
لازم می‌دانم از بزرگوارانی که بگونه‌ای در پدید آمدن این اثر سهمی داشتند تشکر
نموده و امتنان قلبی خود را تقدیم دارم.
بویژه استاد دکتر احمد علی بدلی مدیریت پژوهشی آستان مقدس حضرت فاطمه
معصومه علیها السلام و جناب آقای محسن زندی در تنظیم فهرست این اثر تلاش فراوان
نمودند.

و ما توفیقی الا بالله علیه توکلت

و هو حسبی و نعم الوکیل

سید حسن نقیبی همدانی

اسفند ۱۳۸۸